

Belgische Harmoniummerken

door Joop Rodenburg

In België zijn al heel vroeg initiatieven op het gebied van harmoniebouw ontwikkeld. In het begin van de 19^e eeuw waren er verschillende activiteiten rond instrumenten, waarbij gebruik gemaakt werd van doorslaande tongen. In 1840 werd de naam “harmonium” door Debain gepatenteerd en reeds in 1841 werd op de Brusselse Tentoonstelling door de Belgische bouwer Francois Verhasselt een *orgue expressif* tentoongesteld. En ook op de Tentoonstelling van 1847 in Brussel wordt aan Verhasselt een Zilveren Medaille toegekend, vanwege zijn harmoniums.

Ook uit de *Reed Organ Atlas* van Gellerman blijkt een grote activiteit in België: in totaal 59 firma's. Een respectabel aantal, vergeleken met de lijst van 34 Nederlandse bouwers in hetzelfde boek. Bij de lijst van Belgische bouwers valt op dat velen als hoofdactiviteit de pianobouw of orgelbouw hebben en de harmoniebouw als nevenactiviteit. In België heeft het harmonium altijd eenzelfde positie ingenomen als in Frankrijk: enerzijds in kloosters en kerken en anderzijds ook in salons. Het grootste deel van de instrumenten is drukwind.

Verhasselt d'Outrelepont

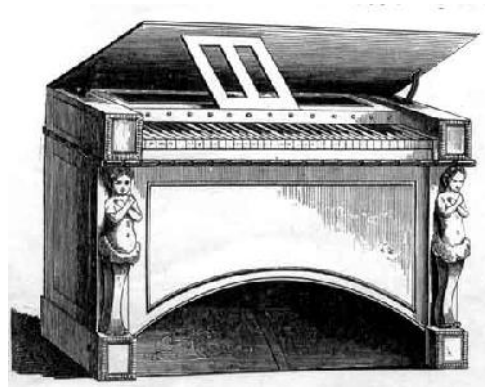
Een van de eerste bouwers was de firma Verhasselt, later bekend onder de naam Verhasselt d'Outrelepont.

Francois Verhasselt werkte in Brussel in de periode 1813 – 1853 als bouwer van accordeons, harmoniums, mechanische instrumenten en piano's. Hij trouwde in 1842 met Marie-Anne-Elisabeth d'Outrelepont. Zijn *orgue expressif* werd zoals gezegd in 1841 met brons onderscheiden en drie harmoniums van zijn hand met zilver, in 1871. Op de eerste Wereldtentoonstelling in Londen van 1851 werd onder de naam Verhasselt d'Outrelepont een aantal harmoniums ingezonden, waaronder een *Harmonium-Melodium*, een kerkharmonium en een combinatie-instrument piano-harmonium.

Volgens bepaalde bronnen werd pas na de dood van François in 1853, toen de zaak door zijn vrouw voortgezet werd, de naam Verhasselt d'Outrelepont gebruikt, maar de registratie bij de Tentoonstelling van 1851 vermeldt deze naam reeds, dus het is onduidelijk vanaf wanneer deze gecombineerde naam gebruikt werd.

Van de firma Verhasselt d'Outrelepont komt men soms ook wel piano's en cello's tegen.

Waarschijnlijk was dit bedrijf breder georiënteerd dan alleen harmoniums en piano's. Volgens sommigen lijken de harmoniums van Verhasselt d'Outrelepont veel op de vroege Debains. Wat de relatie tussen deze beide firma's is geweest, is niet duidelijk. Men zou kunnen denken, dat de instrumenten door Debain gemaakt zijn, maar gezien het feit dat deze firma meerdere keren onder eigen naam een inzending van harmoniums op tentoonstellingen heeft verzorgd, lijkt dit er op te wijzen dat de harmoniums door henzelf gemaakt werden.

Verhasselt d'Outrelepont Melodeon Londen 1851

Gevaert, Gent

Een andere 'vroege' naam is Gevaert in Gent. Vitus Gevaert was de uitvinder van de *harmonista*, die hij in 1872 liet patenteren. Ook zijn broer Charles was met zijn zoons als harmoniebouwer actief, in Luik. Blijkens een medaillon op een instrument in het harmonieuseum in Schelle had Vitus Gevaert vestigingen in Gent en Luik.

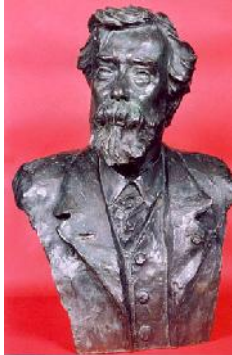
Naamlabel harmonium V. Gevaert

Overige Belgische bouwers

Van de diverse Belgische bouwers is niet veel documentatie te vinden. Gebaseerd op wat er op dit moment aan instrumenten nog te vinden is

en gebaseerd op de instrumenten die in verzamelingen worden aangetroffen, krijg je de indruk dat de grootste harmoniumbouwer in België de firma Balthazar-Florence is, gevolgd door Schijven, Kerkhoff, Anneessens en vele andere kleinere firma's.

De meeste fabrikanten lijken hun onderdelen uit Frankrijk betrokken te hebben. Overeenkomsten met Franse instrumenten zijn dan ook veelvuldig te vinden.

*Buste van Henri Balthazar,
door Désiré Hubin*

Balthazar-Florence

Nadat Joseph Florence aanvankelijk samen met Gerard Vanlair in Namen een pianofabriek begonnen was, vestigde hij zich na enkele jaren als zelfstandig pianobouwer. Na zijn dood in 1868 werd hij opgevolgd door zijn zoon Paul Etienne Joseph. Zijn dochter Clementie Florence trouwde met Henri Mathias Balthazar.

Henri, die in 1844 in Aarlen geboren was, was naast pianist en componist, ook actief als instrumentmaker. Hij was de uitvinder van de eerste 'kinderpiano'. In de stad Namen wordt hij middels een standbeeld nog steeds als componist geëerd.

Na het overlijden van zijn zwager Joseph Florence in 1886, werd Henri zijn opvolger bij deze firma. Hij gaf later dan ook de stichtingsdatum van de firma Florence aan als de startdatum van de firma Balthazar-Florence.

Tijdens de eerste wereldoorlog vluchtte hij voor het oorlogsgeweld naar zijn dochter in Parijs, waar hij in 1915 overleed. De firma werd rond 1920 overgenomen door Geyzen Achille.

Merksnaam Anneessens Halluin

Men nam actief deel aan grote tentoonstellingen en ontving daar diverse prijzen, zoals een Gouden Medaille in Antwerpen, 1894, een Grote Prijs in Luik, 1905 en een Grote Prijs in Brussel, 1910.

Anneessens

Er zijn meerdere firma's met de naam Anneessens. In de eerste plaats is er Oscar Anneessens, harmoniummaker, die in 1837 in Kortrijk gevestigd is. Zijn zoon Charles Anneessens (1835-1903) begon in 1865 een orgelmakerij in Geraards-bergen onder de naam Charles Anneessens & fils. In 1893 werden de activiteiten met inmiddels 100 medewerkers verplaatst naar Halluin en Menen aan de Franse grens. Zijn zoons Paul, Oscar en Jules waren mede werkzaam in het bedrijf. Door zijn huwelijk in 1899 met Mathilde Veranneman gebruikte Oscar Anneessens de firmanaam Anneessens-Veranneman. Mathilde overleed in 1910, en in 1912 trouwde Oscar met Laurentia Marinis. De firma, toen gevestigd in Kortrijk, voerde vanaf die tijd de als firmanaam Anneessens-Marinis.

*Een tweetal merkplaatjes van Jules Anneessens.
Zou toen al in België de gebruikte taal
op de naamplaatjes gevoelig gelegen hebben...?*

Merklin & Schütze

Merklin & Schütze was van origine een orgelbouwer. Deze firma, waarvan beide firmanten Joseph Merklin (1819-1905) en Friedrich Schütze (1808-?) van Duitse origine zijn, speelde een belangrijke rol bij de vernieuwing van de Belgische orgelbouw. Zij werd hierin sterk gesteund door de invloedrijke Brusselse conservatoriumdirecteur François Fétis (1784-1871). In 1855 nam de firma Merklin-Schütze de Parijse firma Ducroquet over, de bouwer van het kathedraalorgel van Doornik, en werd daarmee een geducht concurrent voor Cavallé-Coll. Vanaf dat jaar

beschikte de firma over twee ateliers: een te Parijs en een te Brussel met Pierre Schyven als bedrijfsleider. De firma bouwde naast pijporgels ook harmoniums en harmoniums en orchestrions. De harmoniums van Merklin & Schütze kenmerken zich door een duidelijke, sterke klank.

*Merksnaam
Merklin &
Schütze*

Schijven

Pierre Schyven (1827 – 1916) was sinds 1843 in Brussel werkzaam bij Merklin & Schütze. Hij klom daar op tot bedrijfsleider van de vestiging in Brussel en speelde een belangrijke rol in het bedrijf. Zo leidde hij ondermeer reeds in 1856 de opbouw en plaatsing van het prestigieuze orgel in Murcia, Zuid-Spanje - 64 registers, verdeeld over 4 klavieren en pedaal, ingewijd in 1857. De instrumenten van het Brusselse atelier kunnen voor een groot deel als zijn werk worden beschouwd. In 1870 nam Schijven, samen met Armand en Jacques Verreyt, het bedrijf in Brussel over en zette dit voort onder de naam "Pierre Schyven & Cie".

Pierre Schyven

In 1905 trok Schyven zich terug uit het bedrijf. Zijn zoon François (1856-1927), die reeds sinds 1878 medefirmant was, zette de zaak verder tot aan de Eerste Wereldoorlog voort. Pierre Schyven overleed op 6 juni 1916 in zijn geboorteplaats Elsene. Het is niet bekend in welke verhouding de harmoniumactiviteiten van de firma stond ten opzichte van de pijporgelbouw. De harmoniums van Schyven hebben, zeker vergeleken met de harmoniums van Merklin & Schütze, een milde klank.

Van Bever

Van Bever was een orgelbouwer in Laken, met ook een vestiging in Amiens, Frankrijk. Van hem is bekend, dat hij op de Tentoonstelling van 1885 in Antwerpen een harmonium inbracht.

Kerkhoff

Jean-Emille Kerkhoff (1859-1921) was een orgelbouwer, gevestigd in Brussel. In de periode 1930 – 1949 bevond deze firma zich aan de Masuiplein.

Op dit moment is in dit gebouw het Museum voor Muziekinstrumenten gevestigd.

Het bedrijf is rond 1905 gestart en had in totaal 15 tot 20 medewerkers, die in de fabriek aan orgels en harmoniums werkten. Kerkhoff had verschillende uitvindingen op het gebied van harmoniums op zijn naam staan.

Mazet

De instrumenten, die van Victor Mazet bekend zijn, zijn zeer fraaie instrumenten. Van hem zelf en van zijn bedrijf is zeer weinig bekend.

Het is bekend dat hij tussen 1893 tot 1910 op een drietal verschillende locaties in Brussel zijn werkplaats had. Hij heeft enige tijd samengewerkt met de pianobouwer Hautrive in Schaerbeek. Op welke wijze is niet bekend. Van hem is bekend, dat hij een orgelharmonium ontworpen heeft, met een aantal vaste combinatieregisters. Zijn instrumenten werden gewaardeerd en stonden hoog aangeschreven. Zo is bekend, dat de componist Joseph Jongen zich bij het schrijven van zijn *Trois Pièces (Prière du Matin, Angélus, Prière du soir)* liet inspireren door een 2-klaviers kunstharmonium van Mazet, dat in het bezit was van Emile t' Serstevens. In het verslag van de eerste uitvoering van deze compositie wordt zeer lovend over dit instrument geschreven: "M. Jongen ... heeft de kwaliteit van het instrument duidelijk laten horen.... De klank is mooi, vol en rijk. Het volle werk in het bijzonder."

*Medaillon Mazet-
harmonium*